

РОМАН «ДОЦЯ» ТАМАРИ ГОРІХА ЗЕРНЯ: ЖАНРОВА МОДЕЛЬ, СИМВОЛІКА Й МІФОРИТУАЛЬНА ПАРАДИГМА

Курилова Ю. Р.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-3475-3858
triks@ukr.net*

Якобчук О. Г.

*магістр
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0001-9026-2420
briksa99@gmail.com*

Ключові слова: *воєнна проза, гендер, жанрова модальність, ідентичність, мімесис, міфопоетика, пригодницький роман.*

У розмаїтті текстів про війну привертає увагу збільшення кількості творів, які актуалізують жіночий вимір життя в умовах воєнної реальності. Символічні проєкції, представлені в такій жанровій типології, передають симптоматику сучасності – «гендерну еkleктику» та «гендерний розпад» (публічні лекції Т. Злобіної), тенденції, що фіксуються дослідженнями в міждисциплінарній перспективі як свідчення глобальної зміни соціокультурної й політичної моделі існування. Воєнні події, як у реальному, так і у фікційному вимірі, стають каталізаторами й маркерами численних диспозицій на різних рівнях людського життя. Війна також стала викликом для системи гендерних моделей і суттєво змінила гендерний дисплей українського суспільства. Роман «Доця» Тамари Горіха Зерня став літературним феноменом, який, не маніфестуючи таку проблематику безпосередньо й детально, усе ж масштабно відображає гендерний контекст у зв'язку з іншими аспектами еволюції української національної ідентичності. Авторка роману використала свідчення реальних осіб, які стали прототипами героїв твору, власний досвід, що надало творові реалістичності й переконливості, отже, читач відчуває себе майже свідком і учасником подій. Одним із найцікавіших і найважливіших у межах проблематики дослідження роману є аспект міметичності, на якому в різних ракурсах наголошують літературознавці. Аспекти документальної основи, специфіки міметичності багато в чому визначають жанрову модальність роману і специфіку реалізації гендерної проблематики. Очевидним є той факт, що авторка, використовуючи певні прийоми, позиціонує головну героїню, жінку як культурного героя, дії якого спрямовані на здобуття цінностей та боротьбу з хаосом, створення миру й гармонії, а в історичній традиції – це лідер, який надихає людей на прецедентні моральні вчинки, прагнення до ідеалу тощо. Отже, у статті представлено аналіз символічного модусу самоактуалізації протагоніста твору в контексті жанрової модальності твору й особливостей мімесису, систематизацію елементів міфопоетики роману, визначення специфіки відтворення гендерного контексту.

THE NOVEL “DAUGHTER” BY TAMARA HORIKHA ZERNIA: GENRE MODEL, SYMBOLISM AND MYTHORITUAL PARADIGM

Kurylova Yu. R.

*Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3475-3858
triks@ukr.net*

Yakobchuk O. H.

*Master
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0001-9026-2420
briksa99@gmail.com*

Key words: *war prose, gender, genre modality, identity, mimesis, mythopoetics, adventure novel.*

In the diversity of texts about war, attention is drawn to the increase in the number of works that actualize the feminine dimension of life in conditions of military reality. Symbolic projections presented in such a genre typology convey the symptomatology of contemporaneity – “gender eclecticism” and “gender disintegration” (public lectures by T. Zlobina), tendencies documented by interdisciplinary research as evidence of a global change in sociocultural and political models of existence.

Military events, both in real and fictional dimensions, become catalysts and markers of numerous dispositions at various levels of human life. War has also posed a challenge to the system of gender models and significantly altered the gender display in Ukrainian society. Tamara Horiha Zernia’s novel “Daughter” has become a literary phenomenon that, while not directly and explicitly manifesting such issues, nevertheless extensively reflects the gender context in connection with other aspects of the evolution of Ukrainian national identity. The author of the novel used testimonies of real individuals who became prototypes of the characters in the work, her own experience, which gave the work realism and persuasiveness, so that the reader feels almost like a witness and participant in the events. One of the most interesting and important aspects within the problematic of researching the novel is the aspect of mimesis, which literary scholars emphasize from various perspectives.

Aspects of documentary basis, the specificity of mimesis largely determine the genre modality of the novel and the specificity of implementing gender issues. It is evident that the author, using certain techniques, positions the main heroine, a woman, as a cultural hero whose actions are aimed at acquiring values and fighting chaos, creating peace and harmony, and in the historical tradition – as a leader who inspires people to precedent-setting moral actions, striving for an ideal.

The article presents an analysis of the symbolic mode of self-actualization of the protagonist of the work in the context of the genre modality of the work and the peculiarities of mimesis, systematization of elements of the mythopoetics of the novel, determination of the specificity of reproducing the gender context.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні та соціокультурні трансформації, в епіцентрі яких формується сучасне українське суспільство, залишили потужний слід у літературі останніх двох десятиліть. Незаперечним феноменом є формування корпусу прози про Майдан і російсько-українську війну (у різних її фазах), що зафіксовано у численних літературознавчих розвідках і критичних відгуках про ці твори (Н. Герасименко [4], Я. Поліщук [10; 11], О. Пухонська [12], М. Рябченко [15], О. Сидоренко [17] та ін.). У розмаїтті текстів про війну привертає увагу збільшення кількості творів, які актуалізують жіночий вимір життя в умовах воєнної реальності. Проблематика жіночої перспективи в умовах війни знаходить вияв у різножанрових творах, які відтворюють типологію образів дружин, наречених, рідних тих, хто став воїнами, жінок, які самі стали військовими (проза С. Талан, В. Бурлакової, Гаськи Шиян тощо). Символічні проєкції, представлені в такій жанровій типології, передають симптоматику сучасності – «гендерну еkleктику» та «гендерний розпад» (публічні лекції Т. Злобіної), тенденції, що фіксуються дослідженнями в міждисциплінарній перспективі як свідчення глобальної зміни соціокультурної й політичної моделі існування.

III. Койне, аналізуючи сучасні патерни воєнної прози, акцентує увагу на одній особливості, яка також є релевантною для української прози про війну: зовнішня історія у жанрі війни зосереджена на самоактуалізації головного героя через вияв дарів любові та самопожертви [19]. Воєнні події, як у реальному, так і у фікційному вимірі, стають каталізаторами й маркерами численних диспозицій на різних рівнях людського життя. Війна також стала викликом для системи гендерних моделей і суттєво змінила гендерний дисплей українського суспільства. Роман «Доця» Тамари Горіха Зерня, викликавши певний резонанс у читацькій спільноті (цікавлять насамперед негативні відгуки на здобуття Шевченківської премії авторкою у соціальних медіа), став літературним феноменом, який, не маніфестуючи таку проблематику безпосередньо й детально, все ж масштабно відображає гендерний контекст у зв'язку з іншими аспектами еволюції української національної ідентичності.

Стан дослідження. О. Адаменко звертає увагу на присутній аспект твору: у книзі висвітлено історію жінки, яка активно проявляє себе в професійній, творчій та організаційній сферах [1]. Серед провідних мотивів – відмова від гендерних стереотипів, реструктуризація патріархату. Авторка роману використала свідчення реальних осіб, які стали прототипами героїв твору, власний досвід, що надало творові реалістичності й переконливості, отже, читач відчуває себе майже свідком і учасником подій. Працюючи над книгою, авторка

робила все можливе і неможливе, щоб занурити читача в життя Донбасу 2014 року: зустрічалася з багатьма біженцями й військовими, які були переселенцями з окупованих територій, та свідками подій на Сході України. Тамара Горіха Зерня збирала всю можливу інформацію в мережі від 2014 року. У романі дуже багато епізодів, більшість із яких насправді відбувалася з реальними людьми.

На думку О. Коцарева, цей автентичний аспект книги «Доця» Тамари Горіха Зерня демонструє тісний зв'язок між художнім твором та власним досвідом письменниці, її волонтерською діяльністю. Переплетення авторського досвіду та власного життєвого шляху із фікційним світом дає можливість створювати актуальні та переконливі образи, а також передавати автентичні відчуття та емоції персонажів [8].

Г. Улюра у своїй рецензії на роман «Доця» зазначає, що «Доця» Тамари Горіха Зерня, як «роман про війну», підкреслює важливість та актуальність теми війни у сучасному літературному контексті. Авторка вбирає у себе історії реальних жінок, які стали на захист своєї країни під час воєнних подій на Сході України. Осмислення та перекомпонування авторкою реальних подій дозволяє створити художній твір, який не лише передає драму війни, але й привертає увагу до ролі жінок у цих подіях. Такий роман може суттєво впливати на погляди читача, змушуючи його думати над складними аспектами військового конфлікту та його ролі в житті різних людей [18, с. 1].

Одним із найцікавіших і найважливіших у межах проблематики дослідження роману є аспект міметичності, на якому в різних ракурсах наголошують літературознавці. Так, К. Родик, переосмислюючи позицію О. Забужко [7] щодо документальності цього тексту, стверджує, що в передмові авторки до роману спостерігаються елементи жанрової містифікації та політехнологічного впливу: авторка змішує різні літературні жанри – чим створює неочікуваний поворот у сюжеті. Це – пастка жанрової містифікації: вимисел, збагачений чужими спогадами, – у результаті формує феномен успішного твору [13].

Т. Гребенюк вважає, що Тамара Горіха Зерня вдається до набору характерних наративних стратегій, що представлені на всіх рівнях побудови оповіді, щоб відтворити досвід героїні в умовах воєнного конфлікту на Донбасі: міметичність та деталізація, маніпуляція ідентичністю, специфіка відображення емоцій [6].

Отже, аспекти документальної основи, специфіки мімезису багато в чому визначають жанрову модальність роману і специфіку реалізації гендерної проблематики. Очевидним є той факт, що авторка, використовуючи певні прийоми, пози-

ціонує головну героїню, жінку як культурного героя, дії якого спрямовані на здобуття цінностей та боротьбу з хаосом, створення миру й гармонії, а в історичній традиції – це лідер, який надихає людей на прецедентні моральні вчинки, прагнення до ідеалу.

Отже, **метою цього дослідження** є аналіз символічного модусу самоактуалізації протагоніста твору в контексті жанрової модальності твору й особливостей мімесису. Основними **завданнями** цієї статті є систематизація елементів міфопоетики роману, визначення специфіки відтворення гендерного контексту, аналіз жанрових аспектів та стратегій синтезу символічного універсуму й реалій повсякденного життя (елементи документальної основи твору), елементи посттравматичної рефлексії.

Теоретико-методологічні засади цього дослідження становлять окремі прийоми аналізу студій міфокритики, гендерного аналізу, генології, герменевтики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз роману «Доця» Тамари Горіха Зерня варто розпочати із характеристики жанрової моделі твору, яка включає аспекти жанрової матриці, доміанти, модальності, типології та канону, а також жанрового синтезу й жанрового стилю. Усі ці складники мають бути визначені, адже без їх характеристики неможливо визначити ступінь оригінальності твору й автора, а також проблемні аспекти, визначені як завдання дослідження.

Якщо правильно визначити жанрові особливості того чи того твору, стають зрозумілими стратегії авторського впливу на читача й ефект популярності твору для різних верств суспільства. Письменниця вибрала своєрідний псевдонім, що став запорукою успіху в тому числі, проте ефект затребуваності твору в масовій читацькій аудиторії визначається його зовнішніми (форма) і внутрішніми особливостями. Отже, аспекти макропоетики й мікропоетики є присутніми для аналізу будь-якого твору, визначення його специфіки й місця, яке він посідає в поточному літературному процесі.

Жанрова модель твору являє собою певну систему, яка включає поетикальні засоби (композиційно-мовленнєві, образні ресурси, ідеологічні аспекти), що визначають формально-змістовну конкретизацію твору читачем внаслідок актуалізації певної моделі сприйняття, адже жанр є змістовною формою, що зумовлює цілісність твору [9, с. 197].

Як спосіб відтворення дійсності, жанр може відігравати роль художнього методу: саме тому жанрові визначення дають розуміння того, на що саме налаштована авторська свідомість і яку саме мету впливу на читача здійснює. У проблематиці

жанру присутній момент ідеалізації, адже автор свідомо чи несвідомо визначаючи форму для матеріалізації власних думок, так чи інакше налаштовує читача до певного ракурсу бачення. Наприклад, в анотації до роману «Доця» зазначено, що це книга про любов, магію, відвагу, пошук, свій дім і батьківщину, своє право, важливі питання й відповіді. Такий спектр проблематики одразу орієнтує читача на те, що він має справу із популярним твором, який охоплює широке поле проблем насамперед сучасної людини. Повсякдення, яке зрозуміле кожному, акцентує назва твору, у якій маємо типове звертання звичайних людей: так звертаються люди (переважно старшого віку) до знайомих і незнайомих людей без прив'язки до контексту і ситуації спілкування.

Авторська передмова до твору, у якій водночас зазначається факт «документальності» книги і водночас спростовується через констатацію синтезу різноманітних життєвих історій реальних прототипів тих персонажів, які створила авторка, так само налаштовує нас на певну модель сприйняття: ми одразу налаштовуємося на те, що цей твір не матиме складних філософських міркувань, адже в ньому присутня звичайна оповідь людини про окупацію Донбасу зі слів очевидця цих процесів.

Якщо звернутися до теоретичних праць, які окреслюють принципи творення масової літератури, щоб підтвердити таку думку, то варто акцентувати увагу на міркуваннях О. Романенко, яка систематизувала провідні тенденції масової літератури. Дослідниця робить акцент на нестабільності жанрової системи, зауважує той факт, що висока література часто живиться матеріалом різних жанрів масової літератури в тому числі. Масова література є певним проектом словесної творчості, який включає сталий сюжет, який легко прогнозується і прочитується, і в якому проявляються певні стандартні моделі поведінки будь-якої особистості. Сюжетні константи є визначальними для характеристики твору в контексті масової літератури – вони формують жанрову доміанту твору [14, с. 317].

Жанрова доміанта – це своєрідна концепція твору, яка визначає його структурованість і функційну зорієнтованість, яка може послужити ефективному сприйняттю твору. Якщо її не враховувати, це може призвести до розбіжностей між авторським задумом і кінцевим осмисленням у читацькій свідомості. Спробуємо визначити цю доміанту в аналізованому творі задля коригування позицій критичного осмислення.

У пролозі роману (називається «Intro») ми бачимо типову картину зруйнованої кімнати (власне, реалії українського сьогодення), яку авторка моделює з подробицями, які тепер стали

знайомими майже кожному українцю: понівечений холодильник, купа скла, арматура і шматки бетону. Авторка передає атмосферу короткими динамічними репліками, стиль мовлення героїні – експресивний (риторичні запитання й вигуки, наказова модальність), максимально наближений до розмовного. Читачеві одразу стає зрозумілим, що героїня потрапила у надзвичайну пригоду або перебуває в екстремальних (нетипових) умовах життя. Елементи сенсації, карколомні події, динамічність, атмосфера втаємничення, припущення, загадка, сильні враження є провідними аспектами пригодницького жанру.

Недаремно О. Коцарев визначив цей роман як «типовий динамічний пригодницький роман» і наголошує на динаміці, емоційній напрузі, специфічному психологізмові твору: «Емоційно всі ці сюжети виписано дуже напружено, динамічно, пружно» [8]. Дослідник звертає увагу на те, що психологія розвитку конкретних персонажів відображає прагнення проаналізувати психологію людини на війні.

Літературознавець Р. Семків так само зазначив, що роман «Доця» Тамари Горіха Зерня – «це пронизливий, емоційно напружений, динамічний текст із мозаїчною структурою» [16]. Варто детальніше проаналізувати ці тези О. Коцарева й Р. Семківа, адже це дасть нам можливість зрозуміти специфічну жанрову модальність твору.

Ще одним моментом «несподіванки», який скеровує до розуміння жанрової специфіки твору, є особа, яка веде оповідь у романі: про українсько-російську війну, її особливості розгортання на Донбасі ми дізнаємося з розповіді молодшої жінки з Донецька, яка активно долучається до захисту своєї країни. Персонаж жіночої статі додає декілька змістових елементів, які можуть визначати специфіку жанрової матриці твору. Це нестандартна поведінка, адже стереотипи повсякденного мислення переважно викреслюють жіночий досвід із контексту екстремальних пригод, адже у цій ролі частіше позиціонують чоловіків і аж ніяк не жінок. Власне, авторка постійно підкреслює незвичайність своєї головної героїні в різний спосіб – її оточення, діяльність, стратегії поведінки та світогляд. Мовленнєві стратегії героїні насичені емоційно, що й визначає динаміку, гостроту сюжету й психологізм твору. Саме образ головної героїні є об'єднуювальним чинником для різних елементів поетики твору й тим, що виправдовує визначення жанрової домінанти твору в контексті пригодницької жанрової матриці.

Жанрова модальність – це здатність передавати ставлення до об'єкта рефлексії. Саме через посередництво жанрової модальності транслюються світоглядні, ідеологічні, виховні аспекти, здійснюється стратегія впливу на колективну

свідомість. У такий спосіб художні твори стають документами доби. Не випадково авторка мотивує читача в авторській передмові, натякаючи на документальність твору. Пригодницький жанр не вимагає документальної точності, проте використання реальних подій, які дійсно відбувалися в минулому (іноді не такому вже й далекому), загострює динаміку твору, активізує цікавість до розвитку сюжетної канви, визначає план реалізації насолоди від читання, адже матриця пригодницького твору (захват від подій) передбачає й цей момент більшою мірою, ніж в інших жанрах. Шокуючі натуралістичні подробиці (смерть персонажів твору, відчуття небезпеки), які посилюють ефект присутності й міметичність твору, теж визначають успішність реалізації авторського задуму: через карколомні пригоди показати стійкість української жінки, потенційну незнищену здатність до виживання українців загалом, оптимізм, який так потрібний для успішного захисту своїх інтересів.

Подієвість роману «Доця» становлять таємниці в історіях кожного персонажа (наприклад, таємниче зникнення матері героїні), кримінальний слід (доля Тетяни, перегони з бандитами), сцени воєнних баталій, іронія долі й містика (епізод дивного спасіння героїні через привидів загинувших військових). Саме подієва структура твору визначає якість впливу на читача й активізацію модальності: у ній можна виокремити різноманітні прийоми побудови оповіді. Наприклад, авторка майстерно використовує прийоми чуток, недомовленості, приховування смислів, – усе це варіюється протягом сюжету в численних діалогах персонажів, монологічних рефлексіях героїні стосовно того, що відбувається навколо.

Психотип героїні як активної енергійної людини підсилює подієвість роману: всі надзвичайні пригоди (втеча з будинку випадкового коханця, який так і не став чоловіком; карколомні знайомства, неймовірний порятунок 14-річної дівчинки, яка зазнала сексуального насильства; щасливий порятунок на трасі з «ополченцями») даються людині сильній, на межі надзвичайних можливостей із надприродними здібностями.

Такі змістові детермінанти сюжетності, як кмітливості, винахідливості, гумору та іронії, оптимізму, майже розчиняють драматизм подій – ми не відчуваємо гіркої тональності, адже авторка не задається ціллю примусити читача страждати, а скоріше намагається довести читачеві потенційну можливість виходу з кризової ситуації, попри все, адже, незважаючи на драматичні прикінцеві епізоди (жахлива смерть Тетяни й Ромчика виписана в натуралістичних деталях) і відповідний кульмінаційний момент (вибух від гранати, яку героїня твору кинула в мучителів Тетяни), розв'язка

твору – позитивна: Доця забирає доньку загиблої Тетяни із психіатричної клініки, перед тим влаштувавши ритуальний похорон і своїх, і чужих в окремих ямах. Такі парадокси тримають у собі певну жанрову функційність – загострення психологізму, жанрову логіку в донесенні смислу твору. Три епізоди кінцевого «Outro» символізують взаємопов’язаність доль окремих персонажів через пригоду, випадок, фатум – це типові змістовні аспекти творів пригодницького жанру.

Варто детальніше зупинитися на аспектах композиційно-сюжетної структури роману, а також специфіці архітекtonіки твору – ці елементи макропоетики твору теж підпорядковуються жанровій концепції твору. У цьому творі простежуються віхи мономіфу, що дає можливість авторці делегувати статус культурного героя своїй героїні, що здобуває певні цінності.

Роман становлять 16 розділів з прологом («Intro») та епілогом («Outro»). Ці розділи являють собою своєрідні новели з короткими преамбулами на початку кожного з них, у яких розкривається суть епізоду, що становить основу сюжетності розділу. Специфічні назви епілогу й прологу апелюють до культурно-історичної традиції й формують простір інтермедіальності.

Авторка використовує музичний жаргон у номінації структурних частин роману. Outro – це заключна частина музичної композиції або кінцевий трек альбому. Це англійське слово утворене за аналогією з «intro» (вступ) і відкриває простір словесної гри на основі протиставлення часток «in-out»: всередину й назовні. «Intro» і «Outro» є своєрідними ключами, які формують настрій і атмосферу, готують слухача до сприйняття, акумулюють антураж, тобто у романному жанрі всотують сенс та ідеологію всього тексту, що ми власне і спостерігаємо в цих частинах твору. Асоціації, які виникають у зв’язку з такими назвами частин у контексті музичного жаргону, – фразеологізм «лебедина пісня», адже авторка зображує агонію Донбасу, його «часову і просторову аномалію», те, як місто Донецьк змінюється і набуває рис чужого простору, більше непридатного для життя.

У пролозі «Intro» авторка через свою героїню здійснює потужний запит до потенційного читача, щоб той уявив себе на місці тридцятилітньої жінки, яка стоїть над руїною свого життя не зі своєї волі. Оригінальний прийом – зауважити, що було наприкінці: героїня жива. Як їй це вдалося зробити серед того простору, який окреслений як простір незбагненої жорстокості й нещастя, – інтрига, яка спонукає читача перегорнути наступну сторінку.

В епілозі «Outro» ми бачимо, що розірвані шматки життя наново збираються воедино завдяки харизмі головної героїні, яка усвідомлює

своє призначення, ідентичність і відповідальність. Сюжет має перспективу розвитку, адже авторка по суті дарує своїй героїні надію на створення нового світу: вона забирає дочку своєї загиблої подруги, їй телефонує знайомий чоловік, якого теж вважали таким, що із ним втрачений зв’язок.

Кожна із цих шістнадцяти частин має свою оригінальну назву. Для того щоб підкреслити ідентичність Донбасу, авторка роману використала для заголовків розділів як різні матеріали, із яких мисткиня створює шедеври (вітражі, мозаїки, люстри тощо), так і корисні копалини, які видобувають у цьому регіоні, – ці деталі поглиблюють символіку твору, асоціативно пов’язані з характеристиками персонажів, сюжетними епізодами. Розглянемо такі приклади:

I розділ: «Кришталь. Біле на білому» [5, с. 11]. Гірський кришталь – прозорий безбарвний різновид кварцу, який добувають з гідротермальних кварцових жил Нагольного кряжу в Донбасі. У культурі за цим кристалом закріплена семантика жіночої чистоти й невинності. Ця частина роману містить передісторію героїні, із якої дізнаємося про таємниче зникнення її матері (яку, вочевидь, спалили ворожі до неї співмешканці села, адже була «дивною» з точки зору сільської спільноти), здатність героїні до творчості, колізії сімейних стосунків, невдалий роман дівчини та несподіване віднайдення жіночої сили, яка прокидається після вибору героїні жити справжнім життям.

Гірський кришталь має такі властивості, як твердість, прозорість, здатність пропускати ультрафіолет, і в усі часи вважався магічним каменем, який дарує здатність до ясного бачення, зв’язує минуле й майбутнє, допомагає знайти щире кохання. Не виглядає випадковою авторська «колекція» каміння, адже в кожному мікросюжеті, зазначеному певним заголовковим комплексом, така семантика визначає хід сюжетного розвитку. Наприклад, у першому розділі героїня робить вибір, який змінює її життя і спричиняє великі зрушення в ньому, тобто світоглядний хаос впорядковується і Доця чітко усвідомлює свої бажання й мету. Авторка створює контрастну картину буденних декорацій міста, яке перебуває у стагнації, і того простору, який намагається створити для себе Доця, яка пізнала нову психологічну реальність – надлишок енергії через знищення психологічних блоків і наново відкритої жіночої сили через осмислення власної тілесності (перехід у новий статус – жінки).

II розділ: «Смальта. Пропозиція на мільйон» [5, с. 25]. Кольорове скло для виготовлення мозаїк відповідає новому виміру життя героїні: яскравому, повному натхнення і сил, стрімкому й незбагненому (через успіх), сповненому численних пригод (знайомство з Ромчиком на пожежі,

конфлікт із кримінальниками). Ця частина роману являє стадію розвитку особистості героїні, яка підсилює свої творчі здібності і створює прибутковий бізнес, знаходить друзів і колег, а також і проблеми з кримінальними елементами.

III розділ: «Патина. Всім пороблено» [5, с. 49]. Знаковість назви цього розділу не зрозуміти без детального аналізу мікросюжету цієї частини твору. Патина – плівка, яка утворюється природним шляхом на поверхні міді або бронзи через тривалий процес корозії металів. Вона підвищує цінність монет і свідчить про їх автентичність. У контексті розгортання подій Майдану на Донбасі значення цього символу подвійне: Доця залишається вірною своїм поглядам (тобто патина стає захисною плівкою, яка зберігає цінність металу), а от її сусідка Валентина Степанівна приймає сторону окупантів і сепаратистів, хоча в молодості товаришувала з дружиною С. Параджанова, а її стіни прикрашали картини шістдесятників (її випадок – корозія часу, яка роз’їдає сутність людини). Прихований мотив цієї частини – стійкість світоглядних переконань, яка випробовується часом і обставинами. Наприкінці розділу авторка через свою героїню актуалізує питання вибору. Знаковою тепер є й фотоілюстрація до цього розділу, на якій ми бачимо реальних людей – бійця Да Вінчі (який загинув у 2023 році) та його кохану дівчину Аліну. Ця пара могла бути щасливою, але на їхню долю випало інше.

IV розділ: «Антрацит. Танго «Донбас» [5, с. 71]. Антрацит – різновид кам’яного вугілля, високоякісне енергетичне паливо, має високу щільність і високу температуру горіння. Поклади антрациту знаходять там, де були значні зсуви земної кори. Чорний зі сріблястим блиском (через вкраплення срібла) колір антрациту відтворює, мабуть, високий градус чорної ненависті, яку відчуває героїня стосовно зрадників зі зрізаними шевронами й окупантів, яких звезли до міста в автобусах із російськими номерами. Глобальні зсуви у свідомості, соціальні трансформації, які відображені у сюжетних епізодах, схожі на процес формування вугілля, у якому антрацит – це перехідна стадія від кам’яного вугілля до графіту. Складники емоційного комплексу – розпач і біль, потрясіння, інстинкти, дика первісна ненависть – визначають емоційну тональність цього розділу. Героїня твору так само перебуває на проміжній стадії формування нової сутності – її стан маркований почуттям безпорадності.

V розділ: «Тигрове око. Ах, лента за лентою...» [5, с. 83]. Магічні властивості тигрового ока, талісману воїнів, передбачають магічний захист під час бою, додають своєму господареві розсудливості й обережності. Загалом розділ не має чітко окресленого сюжету, але прикінцевий епізод ста-

вить героїню перед лицем смерті, якої їй та Ромчику вдається уникнути.

VI розділ: «Бурштин і їх безчестіє, і зрада» [5, с. 101]. У цьому розділі героїня проходить випробування у стосунках – дружніх (колеги по цеху), інтимних («зрадник» Комар, який цікавиться її безпекою), професійних (Марина, яка заздрить Доці через увагу чоловіків). Бурштин як оберіг для безпеки, а також символ щастя, органічно відтворює сенси цього розділу: Доця вперше починає міркувати про жіночу долю й авторка крізь призму бачення своєї героїні порушує болючу проблему, здебільшого типову для східних областей України, – домашнє насильство, побиття жінок.

VII розділ: «Срібло. Ніколи не кажи «ніколи» [5, с. 121]. Срібло в історії культури символізує мудрість, благородство. Стадія ініціації героїні в цьому розділі являє собою нове випробування – вибір між матеріальним та ідеальним. Доця рятує 14-річну дівчину від гвалтівника, позбуваючись при цьому ресурсів, які б їй допомогли вижити, усе більше занурюючись у безодню шизофренічної реальності. Авторка пропонує читачеві аналогію: Донецьк як жінка, яку б’ють, проте вона приймає свого кривдника й не відкриває двері поліції.

VIII розділ: «Коралі. Моя чаша – то надмір пиття» [5, с. 143]. Коралі в українській культурі пов’язані з жіночою долею. Мабуть, саме цим можна пояснити таку назву розділу, саме в якому Доцю рятує Комар (колишній охоронець її підприємства). Тамара Горіха Зерня майстерно вибудовує ледь окреслену лінію стосунків персонажів. Мабуть, це єдина частина, у якій гостросюжетність підсилюється архетипним складником (Любов-Смерть).

IX розділ: «Сердолік. Любов і голубці» [5, с. 159]. Сердолік – потужний любовний талісман, символ Ізиди, дарував затишок і сімейну гармонію. Якщо книга Тамари Горіха Зерня – про любов, то із кожним розділом її стає все більше. Авторка постійно випробовує свою героїню на людяність і стійкість переконань: у цій частині Доця рятує іншу жінку, яка стала жертвою шахрайства власного чоловіка і його матері. З’являється новий мотив – битва із чорним драконом (примара уві сні), який є своєрідною метафорою тих страждань і нещасть, які випали на долю донеччан.

X розділ: «Окалина. Ми обрубасмо кінці» [5, с. 183]. Найкоротший розділ книги, у якому Доця здійснює евакуацію Ліди з дітьми, яка пропонує героїні не повертатися до Донецька, позбувшись зв’язку з містом.

XI розділ: «Золото. Не закопали, а посіяли» [5, с. 193]. У цьому розділі Доця перебуває у спільноті військових, переживає містичний поря-

тунок. Уперше її жартома називають Відьмою, що свідчить про набуття певного статусу – проникливої, розумної, винахідливої жінки.

XII розділ: «Слюда. Практика підводного дихання» [5, с. 215]. Слюда як міцний, гнучкий і теплостійкий матеріал засвідчує витривалість Доці, яка зустрічається віч-на-віч зі Смертю (попадає в епіцентр вибуху).

XIII розділ: «Дзеркала. Свіччине весілля» [5, с. 229]. Назва цього розділу апелює до двійництва, мінливості, актуалізує поняття іншої сторони буття. Авторка ставить свою героїню в типову для пригодницького жанру ситуацію: їй через помилку влаштовують похорон і вона потрапляє у «задзеркалля», адже залишається без документів із свідоцтвом про смерть.

XIV розділ: «Оргскло. Гарт вогнем при низьких температурах» [5, с. 241]. Оргскло піддають обробці при низьких температурах. Саме цю потенційну властивість використовує авторка для відтворення атмосфери стагнації, роздвоєння, руйнування соціальної структури (повільного її вмирання). На лексичному рівні така тенденція проявляється через відповідні слова: кріокамера, розморозити, сплячка. Такі мотиви знаходять розвиток у наступному розділі.

XV розділ: «Аквармарин Клепсидри» [5, с. 257]. Клепсидра – пристрій для вимірювання часу на основі визначення рівня води, яка витікає. Уповільнення динаміки сюжетного розвитку відбувається паралельно із завмиранням життєвих процесів перед новим випробуванням Доці: потреба звільнення Комара. У цьому розділі остаточно закріплюється відьмацький статус Доці, яка лікує Комара замовляннями.

XVI розділ: «Рубін. У крові моїй твої кольори» [5, с. 271]. Кульмінаційний епізод роману – вибух гранати, яку Доця жбурляє в убивць її рідних людей. Це прикінцева стадія переходу Доці в новий вимір буття: вона втрачає близьких людей (Тетяну, Ромчика), які стали жертвами нападу сепаратистів, мстить їм (завершуючи цикл самовизначення й ненависті, який було розпочато в IV розділі). Властивості рубіну (чуттєвість, пристрасть, жіноча енергія) якнайкраще підкреслюють процес перетворення Доці, її готовність розпочати нове життя, оформити новий порядок гармонії з хаосу, у якому вона перебуває в контексті подій попередніх розділів.

Отже, підсумовуючи специфіку сюжетного розвитку, можна виокремити міфологічну основу, на якій побудована змістовна модель роману – жіноча ініціація, перспективу якої окреслюють такі маркери, як набуття певного статусу, визначеного прізвиськом (позивним) Ельф, численні містифікації (пророчі сни Доці, марення).

Використання символіки у назвах мікроструктурних частин в асоціативному контексті являє собою ніщо інше, як процес збирання розірваної на окремі скалки (матеріали і каміння) картини світу, який було втрачено і зібрано наново в процесі алхімічного перетворення Доці, яка повертає собі право на життя, свободу, самовизначення.

В останньому розділі не випадковим виглядає у задумі автора похорон своїх і чужих, який здійснює Доця, остаточно з'єднуючи Життя і Смерть в єдиному вимірі боротьби добра і зла, лінія якої проходить у душі кожної людини. Це саме той розлом, який намагається осмислити авторка, відтворюючи події в Україні 2014 року. Функційність образу Доці в цій частині тексту мотивує шукати пояснення таким авторським стратегіям у принципах ритуалів певної структури – обрядів переходу, а конкретніше, обрядів з'єднання, агрегації [див. 3]. У цьому епізоді дуже важливими є такі деталі, як умивання обличчя, читання молитви і суттєвий момент – похорон в окремих ямах на віддаленій дистанції друзів і сепаратистів. Ця окремішність багато що пояснює у спробі авторки визначити параметри ідентичності, яка наново структурується в розламі знищеного хаосом війни світу. Вороги навіки залишаються тими, хто не належить до кола своїх, – ця чорна «антрацитна» із відблиском ненависті прочитується в підтексті, хоч і градус емоційності наприкінці розділу знижується. Доця відчуває втому після своєї справедливої помсти, але все ж таки повертає в землю й плоть ворогів, віддаючи належне принципам людяності, і усвідомлюючи існування вищого закону, який стоїть над людиною й виправдовує суть усього того, що відбувається.

Пройшовши через мережу випробувань, нещастя, виборів (локальних і глобальних), Доця отримує своєрідне право на «переступ» світських законів і приписів. В епілозі наявний епізод, достовірність і вірогідність якого у звичайному житті була б малоймовірною: вона забирає доньку загиблої Тетяни із психіатричної лікарні, хоча юридичних засновків для такої дії нема. Своім виглядом (немита, у брудному військовому одязі, із врятованою кицькою в рюкзаку) Доця справляє враження юродивої або потойбічної істоти. Військові – це окрема каста суспільства, яка суттєво відрізняється від інших категорій соціальної спільноти, сьогодні це особливо помітно в контексті тих процесів, які розгортаються в поточному часі.

Той, хто пережив Смерть, набуває особливого статусу. Така теза прочитується в безапеляційному зверненні до лікарки, адже в кишені Доці вже лежать два куплені квитки на потяг, або в нове життя. Авторка майстерно моделює цей діалог осіб із різним ступенем усвідомлення: надзвичайно влучна деталь – бажання Доці впасти

в жовте осіннє листя, ці осінні кучугури. Тамара Горіха Зерня у такий спосіб передає неймовірну спрагу до життя своєї героїні. Це відчуття може демонструвати та людина, яка дійсно побувала в пеклі й вийшла з нього з твердим усвідомленням своїх бажань, цілей і розумінням, як цього досягти. У цьому – авторська стратегія колективного подолання травми, концепцію якої ми можемо прочитати в підтексті твору. Розв'язка дії нагадує твір О. Забужко: у романі «Польові дослідження з українського сексу» також є епізод, що символізує надію: у літаку зустрічаються дві жінки (протагоністка (зріла жінка) й дівчинка, яка посміхається їй). Роман «Доця» завершується тим, що дві жінки, юна й зріла, повертаються до нормального звичного життя, принаймні, авторка окреслила таку можливість для своїх персонажів.

Жанрова матриця твору реалізує комплекс атрибутивних ознак, які забезпечують усталеність жанру, його стабільність, тобто «формульність», яка передбачає наявність певних сюжетних кліше, композиційних прийомів, образної типології. У творі Тамари Горіха Зерня можна виокремити багато таких аспектів, які є матричними, на різних рівнях поетики. Структурування розділів через низку символів і певна подієвість роману (випробування Доці) засвідчує стратегію реалізації мономіфу (Дж. Кемпбелл), яка дуже органічно виглядає в матриці пригодницького жанру, проте однозначно окреслити жанрову модель як пригодницький роман ми не можемо з огляду на наявні ознаки жанрового синтезу в творі. Специфіка проблематики та ідеологічні концепти твору спонукають шукати інші дефініції для характеристики твору й критично осмислити ті, що вже запропоновані в літературознавчих працях.

Насамперед їх може визначити проблемно-тематичний спектр роману, який відображає розмаїття соціально-політичних, соціально-історичних, соціокультурних проблем українського суспільства. Досить детально ці аспекти роману проаналізував Я. Поліщук, акцентуючи увагу на локальній ідентичності Донбасу [10]. Авторка роману «Доця» актуалізує цю проблематику на рівні жіночих і чоловічих архетипів, майстерно моделюючи типологію образів, насамперед жіночих.

Головна героїня «Доці» походить із нещасної, розбитої та розділеної родини. У дитинстві вона змушена була приїхати до Донецька з Волині (батько героїні поїхав на заробітки до Польщі, а мати померла, коли дівчинка була зовсім маленькою) до бабусі, бо їй просто не було де жити. Тамара Горіха Зерня описує складний процес адаптації до нового міста, одночасно окреслюючи специфіку цього простору й атмосферу економічної стагнації.

Героїня на прізвище «Ельф», яка має уні-

кальний художній смак та знання фізики, створює ексклюзивні інтер'єри, використовуючи різноманітні матеріали, які мають своєрідне символічне значення. Зміна обставин змусила героїню та її команду відповісти на серйозні виклики та випробування. Замість того, щоб застосовувати свої навички у створенні розкішних інтер'єрів, вони змушені були переорієнтувати свої зусилля на виживання та захист спільноти в умовах кризи та військової загрози. Революція Гідності та окупація Донецька відбувалися в непередбачуваному напрямку, вимагаючи від неї та її команди не лише фізичної витривалості, але й моральної сили та винахідливості для виживання й допомоги тим, хто опинився у складних обставинах. Ця зміна ролей виводить героїню на новий шлях саморозкриття та саморозвитку, а також на шлях допомоги іншим у важкі часи.

Тамара Горіха Зерня у своєму описі війни вдається до глибокого та реалістичного зображення трансформації міста під впливом воєнних подій. Описуючи зміни, які трапляються спочатку непомітно, а потім раптово перетворюють місто, вона дає читачеві можливість відчутти напруженість та невпевненість, які виникають під час конфлікту. Описи загибелі людей, знищення будинків та цілих районів, зміни побутових звичок та мародерство створюють живе враження руйнування звичного життя та порушення гармонії суспільства.

Авторка використала численні інтерв'ю від реальних людей, свідків і учасників подій, що засвідчує прагнення до об'єктивності та точності у передачі подій і створенні автентичного наративу. Такий підхід може транслювати читачам об'єктивний погляд на реальність війни, підкреслити складність ситуації та викликати рефлексію щодо наслідків конфліктів.

Жанрова матриця пригодницького роману передбачає захопливий та насичений наратив, у якому дії героїв переплітаються з важливими подіями в контексті військового конфлікту: вони створюють чи то волонтерську групу, чи то партизанський загін, що відкриває простір подієвості, напружених моментів та драматичних подій. Пересування через лінію фронту для доставки продуктів та речей, збори у різних містах України та драматичні пригоди у самому Донецьку створюють динамічний сюжет, який утримує читача в напруженні й передає достовірно атмосферу окупованого Донецька.

Дія роману розгортається весною та влітку 2014 року в Донецьку, у місті, яке стає епіцентром подій. Донбас виступає як символ сутички та місце, де порушуються глобальні питання. Героїня стикається з важливими життєвими викликами. На початку вона представлена як звичайна жінка з Донецька, яка втратила своє життя, сім'ю,

роботу та ілюзії через війну. Проте крок за кроком читач стає свідком її переродження та перетворення на сильну та визначну особистість. Її трансформація відбувається на фоні втрат і страждань, вона вчиться діяти та говорити за себе, приймає важливі рішення та бере на себе відповідальність за майбутнє своєї країни.

Романна перспектива передає внутрішній світ героїні, її психологічне перетворення, відтворюючи її емоційні переживання та внутрішню боротьбу: «З цієї самої аварії, з цієї страшної нічної сирени почалося наше зрощення і взаємне проникнення з Донбасом. Саме з цього моменту я відраховую події, які підштовхнули мене до вирішального вибору. Тієї зими проросло зерно, яке зрештою зробило мене тим, ким я є – інсургентом, розвідником і диверсантом...» [5, с. 17]. Цей фрагмент передає дуже важливий момент у житті героїні та її зв'язок з подіями на Донбасі, що визначає сюжетні події й вибір героїні. Зміна ідентичності, яку засвідчує остання фраза героїні, дає можливість зрозуміти, що цей вибір зробив її тим, ким вона є зараз.

Міфологізація персонажів здійснюється авторкою через певні прийоми: насамперед це символіка імені, адже героїня роману не має конкретного імені: «ану ходи сюди» (як називав її батько), «Доця», «Ельф».

Образ матері героїні, як і її ім'я Марія, додатково актуалізує міфологічний та культурологічний контекст й увиразнює особливості жіночого самоусвідомлення головної героїні: «Та її ніхто не розумів. Ми називали її Штундою, Марію цю, бо вона була не від світу цього... Заговорюєш до неї, воно й відповідає, але дивиться на тебе здалеку, наче в трубу. І так здивовано щораз, ніби вперше бачить» [5, с. 22]. У цьому фрагменті можна виявити певні особливості, які мотивують до застосування в аналізі принципів феміністичної критики. Ім'я «Штунда» може вказувати на те, що її розглядали як Іншу, таку, що виходить за рамки обмежень: її характер або погляди виглядали незвичайно для інших персонажів, що свідчить про її внутрішню відчуженість від навколишнього світу. У системі патріархату жінка завжди мислилася як Інша, як об'єкт, а не суб'єкт. Тамара Горіха Зерня наділяє свою героїню певними рисами характеру, які увиразнюють цю «іншість» – кри-

тичне мислення, здатність до вчинку, сміливість, що якісно вирізняє її на тлі інших персонажів жіночої статі.

Такі аспекти творення персонифікації роману пояснюють наділення особливою харизмою героїні твору. Її антагоністка Марина – жінка, яка маніфестує насамперед зовнішню привабливість, звинувачує Доцю у відьмацтві й чаруванні чоловіків. «Іншість» Доці полягає в наявності внутрішніх ресурсів, які визначають її вплив на інших людей. У такий спосіб авторка маніфестує потребу внутрішнього самоусвідомлення жінки й ресурсистійкості і спротиву.

У романі побіжно, але все ж таки протиставляються різні моделі фемінності, причому та, яку репрезентує Доця, має гібридний характер. Для Доці важливими залишаються питання міжстатевих партнерства на умовах рівності й взаємодії, саме тому крізь призму погляду головної героїні представлена галерея інших жіночих персонажів, увиразнюється проблематика гендерного зумовленого насильства.

Тамара Горіха Зерня пише в передмові, що її книга про любов, й одночасно зазначається про відсутність в книзі слів на «лю...» (очевидно, «любов»). У такий спосіб авторка маніфестує світоглядну концепцію оригінального гібридного жанру свого твору, яка відтворює концептосферу універсального людського буття на засадах унікальності, свободи, рівності. Магія любові постає в ідеології цього тексту із внутрішньої енергії, якою насичує людину рід та її коріння. Саме цю істину випробовує героїня у мандрах реальних (подієвих) і символічних (ментальних), з'єднуючи індивідуальні та колективні сенси, цілі, завдання в єдиний вузол національного буття.

Висновки. Використання жанрової матриці пригодницького роману в поєднанні з документальною основою дає можливість реалізувати символічний модус гендерної самоактуалізації протагоністки твору та маніфестувати важливі проблеми й аспекти еволюції національної ідентичності в екстремальних умовах. У перспективі можна поглибити дослідження аспектів жанрової моделі твору (публіцистика, соціально-психологічний роман), соціокультурних проєкцій, документальної основи твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко О. Письменниця Тамара Горіха Зерня розповіла про село, «Доцю» і майбутній детектив. *SumyToday*. 19.09.2020. URL: <https://sumy.today/interview/8489-pysmennytsia-tamara-horikha-zernia-rozprovila-pro-selo-dotsiu-i-maibutnii-detektyv.html#> (дата звернення: 17.03.2023).
2. Випасняк Г. Рецепція війни та посттравматичного стресу в сучасній світовій художній прозі. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2018. № 11. С. 14–19.
3. Гаврилюк Е. Хаос, Танатос і Ерос у символіці обрядів переходу. *Студії з інтегральної культурології: Tanatos. Спец. випуск (НЗ)*. Львів, 1996. № 1. С. 63–70.
4. Герасименко Н. Особливий погляд (огляд романів українських письменниць про події Революції

- Гідності та війну на Сході України). *Слово і час*. 2018. № 7. С. 24–35.
5. Горіха Зерня Тамара Доця: роман. Київ : Білка, 2019. 284 с.
 6. Гребенюк Т. Роман «Доця» Тамари Горіха Зерня: стратегії творення ефекту співпричетності. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2021. № 21(8). Р. 203–213.
 7. Забужко О. «У війни – жіноче обличчя». URL: <https://spektrnews.in.ua/news/u-v-yuni---zh-noche-oblichchya---oksana-zabuzhko/82764#gsc.tab=0> (дата звернення: 20.02.2023).
 8. Коцарев О. «Доця»: пригодницький роман про війну, який «проситься» в серіал. *Texty.org.ua*. 17.02.2020. URL: https://texty.org.ua/articles/99927/Doca_prygodnyckyj_roman_pro_vijnu_jakyj_prosytsya-99927/ (дата звернення: 20.02.2023)
 9. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
 10. Поліщук Я. Досвід локальної ідентичності. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2018. Vol. VI. С. 257–267.
 11. Поліщук Я. Метафорика Донбасу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2019. Vol. VI. С. 259–267.
 12. Пухонська О. Від історії до Донбасу: ідентичнісний простір війни в романі Тамари Горіха Зерня «Доця». *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 15. С. 207–212.
 13. Родик К. Містифікація як реалізм: правда в літературі. *Україна молода*. 2020. 1 лип. (№ 57). С. 13.
 14. Романенко О. Жанрові моделі масової літератури: походження, напрями еволюції та типологія. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 60. Ч. 1. С. 315–322.
 15. Рябченко М. Жанрова різноманітність воєнної прози в сучасній українській літературі. *Najnowsza słowiańska literatura i kultura popularna*. 2019. С. 277–289.
 16. Семків Р. Нормально українська література востаннє функціонувала за гетьмана Івана Мазепи. *Інтерв'ю з України*. 06.02.2020. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2020/02/06/rostyslav-semkiv-4/> (дата звернення: 18.09.2023).
 17. Сидоренко О. Сучасна мілітарна проза як літературний феномен. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 48. С. 167–173.
 18. Улюра Г. «Доця»: Коли жінка убиває: рецензія. *LB.ua*. 03.10.2019. URL: https://lb.ua/culture/2019/10/03/438650_dotsya_koli_zhinka_ubivaie.html (дата звернення: 22.09.2023).
 19. Coyne Sh. War Genre: Honor and Dishonor in Pro War, Anti-War, and Kinship Stories. URL: <https://storygrid.com/war-genre/> (дата звернення: 06.08.2023).

REFERENCES

1. Adamenko, O. (2020). Pysmennytsia Tamara Horikha Zernia rozpovila pro selo, «Dotsiu» i maibutnii detektyv [The writer Tamara Gorikha Zernya talked about the village, «Daughter» and the future detective]. *SumyToday*. 19.09.2020. Retrieved from: <https://sumy.today/interview/8489-pysmennytsia-tamara-horikha-zernia-rozpovila-pro-selo-dotsiu-i-maibutnii-detektyv.html#> (Last accessed: 17.03.2023).
2. Vyapasnyak, G. (2018). Retseptsii viiny ta posttravmatychnoho stresu v suchasnyy svitovii khudozhnii prozy [Reception of war and post-traumatic stress in contemporary world fiction]. *Literary process: methodology, names, trends. Philological sciences*. No. 11. P. 14–19.
3. Gavryliuk, E. (1996). Khaos, Tanatos i Eros u symbolitsi obriadiv perekhodu [Chaos, Thanatos and Eros in the symbolism of rites of passage]. *Studios for integral cultural studies: Tanatos. Spec. release (NZ)*. Lviv. No. 1. P. 63–70.
4. Gerasymenko, N. (2018). Osoblyvyi pohliad (ohliad romaniv ukrainskykh pysmennyts pro podii Revoliutsii Hidnosti ta viinu na Skhodi Ukrainy) [Special view (review of novels by Ukrainian women writers about the events of the Revolution of Dignity and the war in Eastern Ukraine)]. *Word and time*. No. 7. P. 24–35.
5. Gorikha Zernia Tamara (2019). Dotsia: roman [Daughter: novel]. Kyiv: Bilka, 2019. 284 p.
6. Grebenyuk, T. (2021). Roman «Dotsia» Tamary Horikha Zernia: stratehii tvorennia efektu spivprychetnosti [The novel “Daughter” by Tamara Gorikha Zernya: strategies for creating the effect of complicity]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. No. 21(8). R. 203–213.
7. Zabuzhko O. «U viiny – zhinoche oblychchia» [“War has a female face”]. Retrieved from: <https://spektrnews.in.ua/news/u-v-yuni---zh-noche-oblichchya---oksana-zabuzhko/82764#gsc.tab=0> (Last accessed: 20.02.2023).
8. Kotsarev O. (2020) «Dotsia»: pryhodnytskyi roman pro viinu, yakyi «prosytsia» v serial [“Daughter”: an adventure novel about the war, which «begs» for a series]. *Texty.org.ua*. 17.02.2020. Retrieved from: https://texty.org.ua/articles/99927/Doca_prygodnyckyj_roman_pro_vijnu_jakyj_prosytsya-99927/ (Last accessed: 20.02.2023).
9. Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva (2001) [Lexicon of general and comparative

- literature]. Chernivtsi: Golden Drums. 636 p.
10. Polishchuk, Ya. (2018). Dosvid lokalnoi identychnosti [Experience of local identity]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Vol. VI. P. 257–267.
 11. Polishchuk, Ya. (2019). Metaforyka Donbasu [Metaphorics of Donbass]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Vol. VI. P. 259–267.
 12. Pukhonska, O. (2021). Vid istorii do Donbasu: identychnisnyi prostir viiny v romani Tamary Horikha Zernia «Dotsia» [From history to Donbas: the identity space of war in Tamara Gorikha Zernia's novel «Daughter»]. *Transcarpathian Philological Studies*. 2021. Issue 15. P. 207–212.
 13. Rodyk, K. (2020). Mistyfikatsiia yak realizm: pravda v literaturi [Mystification as realism: truth in literature]. *Ukraine is young*. 2020. July 1. No. 57. P. 13.
 14. Romanenko, O. (2014). Zhanrovi modeli masovoi literatury: pokhodzhennia, napriamy evoliutsii ta typolohiia [Genre models of mass literature: origin, directions of evolution and typology]. *Bulletin of Lviv University. Philological series*. Issue 60. Part 1. P. 315–322.
 15. Ryabchenko, M. (2019). Zhanrova riznomanitnist voiennoi prozy v suchasni ukrainskii literaturi [Genre diversity of war prose in modern Ukrainian literature]. *Najnowsza słowiańska literatura i kultura popularna*. P. 277–289.
 16. Semkiv, R. (2020). Normalno ukrainska literatura vostannie funktsionovala za hetmana Ivana Mazepy [Normal Ukrainian literature last functioned under Hetman Ivan Mazepa]. *Interview from Ukraine*. 06.02.2020. Retrieved from: <https://rozmova.wordpress.com/2020/02/06/rostyslav-semkiv-4/> (Last accessed: 18.09.2023).
 17. Sydorenko, O. (2021). Suchasna militarna proza yak literaturnyi fenomen [Modern military prose as a literary phenomenon]. *Problems of the humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobysk State Pedagogical University. Series "Philology"*. Vol. 48. P. 167–173.
 18. Ulyura, H. (2019). «Dotsia»: Koly zhinka ubywaie: retsenziia. [«Daughter»: When a woman kills: review]. *LB.ua*. 03.10.2019. Retrieved from: https://lb.ua/culture/2019/10/03/438650_dotsya_koli_zhinka_ubivaie.html (Last accessed: 22.09.2023).
 19. Coyne, Sh. (2023) [War Genre: Honor and Dishonor in Pro War, Anti-War, and Kinship Stories]. Retrieved from: <https://storygrid.com/war-genre/> (Last accessed: 06.08.2023).